

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

БЪЛГАРСКИТЕ ХЪШОВЕ - ГЕРОИ И МЪЧЕНИЦИ

В повестта „Немили-недраги“ Иван Вазов с дълбоко състрадание описва живота на българските революционери, принудени да емигрират в Румъния. Това е повест за техния патриотизъм, нравствено величие и красота. Самотни и изоставени, окъсани и гладни, те мизерстват в чуждата страна. Но мислите и спомените за родината ги крепят в тежки моменти. Несгодите не могат да сломят волята им за свобода.

Иван Вазов изобразява героично време и героични характери. Неговите хъшове са едни от най-светлите образи в българската литература. Те са носители на простото величие и красота на обикновените хора от народа. В повестта образът на всеки от тях е представен в два плана - в трагичното настояще, изпълнено с мъки, обиди и лишения, и в спомените за светлото минало, за битките в Балкана, където всички те са се чувствали като истински герои.

Повестта „Немили-недраги“ започва с мрачното описание на браилската нощ: „Нощта беше влажна и мрачна и браилските улици пустееха. Студената декемврийска мъгла, която обикновено пада покрай бреговете на Дунава, се беше напластила в една от главните улици на града и задушаваше с отровния си дъх последните минавачи...“ В тази пуста нощ сякаш всеки търси да усети топлата прегръдка на родния дом. Но българските хъшове са лишени от него. Природата символично изразява враждебността на околния свят към тях.

Патриотичното чувство, което е живо в сърцата на емигрантите, може да се долови в наименованията на тютюнджийските лавки и кафенета, открити от тях в чуждата страна: „Български лев“, „Филип Тотю, храбрий Български войвода“, „Свободна България!!!“.

За гладните и премръзнали хъшове единствен дом е кръчмата на Знаменосеца: „Тая кръчма беше една дълбока изба, в която се слазаше по една стръмна и извита стълба. Мизерна е вътрешната уредба на тази изба: „Една опушена и полуразбита лампа висеше на по-тона и осветляваше вътрешността. ...На една страна, въз една висока усамотена и измокрена полица, стоеха йерархически наредени чашите и шулците. На срещната стена бяха налепени няколко литографически картини, които представляваха боевете на Хаджи-Димитровата чета при Върбовка...“

Водят се разговори за минали битки и събития. Те са се случили преди години, но интересът и ентузиазмът на хъшовете е толкова голям, сякаш са се случили вчера. Точността при преразказването на тези събития е важен компонент и всяко отклонение предизвиква спорове: „Не, не! При Саръяр убиха Тончо Тралалата, а не в селото, лъжеш, Македонски!...“, „Той беше Иванчо Гърбата... Гърбата беше, дете удари Мишева с револвера... нарочно... аз знам, че нарочно уби Мишева, проклетникът проклети!...“

От репликата: „Насмалко щях да изпусна знамето“, разбираме, че единият от разказващите е Странджата. Той често поглежда към картините, на които е изобразен като знаменосец. Гордее се с тях. Те запазват спомена му за славното минало.

В Първа глава на повестта са описани и останалите посетители на кръчмата. Те са със сухи лица, уморени, отслабнали, измършавели, със светнали очи! Трагичното настояще нанася и жестоки душевни рани на българските емигранти. Те се мъчат в тази тежка чужбина, но знаят, че ще дойде денят, в който отново ще бъдат полезни на родината си.

През очите на най-младия от хъшовете, почти „лапак с фес“, неговите приятели са видени като едни съвършени същества, за които настоящият им живот не е достоен.

В Трета глава на повестта ставаме свидетели на спора между хъшовете. В него те обвиняват Димитрото, че е на страната на чорбаджиите. Това е много тежка обида за него, защото е засегната честта му. Именно този спор предизвиква Странджата да

произнесе знаменитата си реч, с която се старее да не ги назидава, а да ги сплоти, да им покаже верния път.

Старият хъш започва речта си с обръщението: „Братя мили...“, което говори за силната му обич към събратята. Той споделя радостта си, че има възможността да бъде между братя. Опитва се да ги убеди, че не са само братя по съдба, но и братя по идеали. Хъшовете са горди, че са изпълнили святата си длъжност към отечеството, а това е най-важно за един патриот. Не парите или имотите осмислят достойния им избор. Това е нещо маловажно за тези хора с големи сърца. Те са осъзнали за какво жертват живота си: „ако найдем отплата, то тя ще бъде: Освобождението на България; ни повече, ни по-малко.“

В речта си Странджата споделя своята участ. От „великана, който държеше висок байрак със словата: „Свобода или смърт“, старият знаменосец се е превърнал в човек, който сега „държи лъжицата“. Трагична е неговата участ. Мълчанието на хъшовете означава, че и те споделят същата участ. С мъка е изречено признанието: „Станахме баби...“

Старият хъш продължава речта си, като съпоставя техния живот с този на събратята им в България: „Ако ние тука сме скитници и голтаци, в България нашите бедни братя са хилядо пъти по-зле. Там турците глобят, събличат, убиват, позорят и народът пици кански в робството и няма какво да стори. Ние сме поне свободни. А като имаме свободата, имаме всичко.“ Надеждата в сърцата на тези мъченици никога няма да угасне. До последния си час те са готови да се бият за отечеството си. Решимостта непрекъснато ще гори в душите на емигрантите: „Ние трябва пак да сме готови - аз със старите си кости пак ще взема байрака, бари още един път да го издигна в Балкана, па тогава да умра.“ Тази мечта е съкровен идеал и стремеж за тези герои. Те са готови да страдат, да чакат, да умрат в името на България. Жертвоготовността им проличава в думите: „България има цял народ от роби, нека има и няколко мъченици днес, а хъш значи да се мъчиш, да гладуваш, да се биеш, с една дума да бъдеш мъченик. Ама ние сме били тези мъченици, нека.“ Единствената им мечта е да умрат за свободата на България. Странджата се опитва да ги окуражи с думите: „... и няма да издъхнем като кучета по тия улици. Ще се бием още, братя мили! Ще се бием за свободата на България! Да живей България!...“

Неслучайно речта на Странджата е определена като идеен център на повестта, защото тя разкрива Базовите хъшове и като мъченици, и като герои.

В Пета глава на повестта е описана смъртта на стария хъш. Тя е и героична, и мъченическа. Мъченическа е, защото героят умира, без да е изпълнил дълга си към отечеството. Свободата не е извоювана. Но неговата смърт може да се определи и като героична. Непрекъснато си спомня за славните битки в отечеството. Това са били най-хубавите моменти от живота му и като ги преживява отново, Странджата сякаш се пренася там - на Балкана. Единственият, останал до него - Бръчков - го успокоява, като му казва: „ Ти си честит поне че ако умреш, умираш с тия славни резки по челото и с тия хубави възпоминания в сърцето...“ Най-скъпите неща за Знаменосеца: „една хартия и една дрипа“, светините на революционната борба (мемоарът и къс от знамето), са докоснати от него. Той умира с думите: „Умри за България!“ Този завет Бръчков приема за свой личен дълг, който той ще изпълни.

„Немили-недраги“ е повест с голяма действена сила. Въпреки дистанцията на времето, и до днес тя пленява сърцето на всеки българин родолюбец с красотата на романтичния порив към свобода и с героизма на Базовите „немилни-недраги“ хъшове.